

«6D050600-Экономика» мамандығы бойынша (PhD) философия докторы дәрежесін алу үшін Е.А. Бекетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің докторантты Мухамедиева Гульзада Миналовнаның «Моноказалардың әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту: факторлары, бағыттары, бағалау әдістері» атты тақырыбында дайындалған диссертациялық жұмысына ресми рецензенттің

ПІКІРІ

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және оның жалпы ғылыми және жалпы мемлекеттік бағдарламалармен (практикалық және ғылым мен техниканың дамуының сұраныстарымен) байланысы.

Қазіргі таңда моноказалар мәселесі жаһандық ауқымдағы мәселелер қатарында. Ал, Қазақстанда бұл қалалардың мәселесі 1990 жылдардың ортасынан басталған нарықтық экономикаға көшу кезеңінен басталады. 2008 жылы басталған қаржы-экономикалық дағдарыс бұл мәселені күн тәртібіндегі өзектілігін арттыра түсті. Осы мәселені шешу үшін, моноказаларды орта және ұзақ мерзімді перспективада орнықты әлеуметтік экономикалық дамыту мақсатында 2012-2020 жылдарға арналған «Моноказаларды дамыту бағдарламасы» қабылданды. Бағдарламада еліміздің 27 қаласы қамтылды, бұл қалалардың функционалдық қызметтері шикізат өндіруге және өндеуге негізделген.

Қазіргі кезде бірқатар аймақтардың экономикалық баяу дамуы еңбекпен қамтудың қамтамасыз етілмеуіне алып келді. Халықтың кірісінің деңгейі әлі төмен. Осы жағдайда Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» нақтылап былай дәлелдеген: «Өтіп бара жатқан жылда біз моноказаларды дамыту бағдарламасын жүзеге асыруды бастадық. Жаңа жұмыс орындарын ашуға, әлеуметтік мәселелерді шешуге, кәсіпорындарды жұмыспен жетілдіруге айтарлықтай ресурстар бағытталды». Қазақстан экономикасының кеңістіктік дамуы көбінен сараланумен сипатталатыны белгілі. Бұл табиғи-шикізаттық, өндірістік, кадрлық әлеуеттердің үлкен айырмашылығына ғана емес, сонымен бірге аймақтардың қалыптасқан қызмет бағытының деңгейіне, олардың нарықтық қатынастарға бейімделу деңгейіне, ішкі және сыртқы нарықтардағы бәсекеге қабілеттілік шарттарына да байланысты. Сондықтан, республиканың әрбір шағын қаласының мәселелерінің сөзсіз өзіндік ерекшеліктері бар, бірақ олар алғы шарттармен де сипатталады. Қазақстанның шағын қалаларының экономикалық дамуының негізгі мәселелері: өнеркәсіптік бір саласы басым болатын қала мекендерінің болуы, білікті кадрлар мен инвестицияларды қатыстыруда тиімді болмайтын бәсекелес позициялар, өнеркәсіптік кәсіпорындарының көпшілігінің технологиялық қалыс қалуы, жастардың неғұрлым ірі қалаларға қоныс аударуы болып табылады.

Демек, қазіргі таңдағы еліміздің моноказаларын әлеуметтік

инфрақұрылымның дамыту жолдарын зерттеу, зерделеу қажеттілігі күн тәртібінде тұрған мәселені шешуте өз үлесін косуға ұмтылыс танытып отырған ізденуші Г.М. Мухамадиеваның диссертациясы мемлекеттік сұраныс талабына сай жазылған, зерттелуі қажетті мәселені негізге алған ғылыми еңбек болып табылады.

2. Диссертацияға қойылатын талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелері (Ғылыми дәрежелер беру Ережесі)

- аумақта халықты шектеулі жұмыспен қамту және қала бюджетін табыс бөлігін толықтыру, қаланың әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту мәселелерінің шешімі қала құрушы кәсіпорынның жұмыс істеу тұрғысынан тәуелді болатын «моноқалалар» үғымының ерекшеліктерін теориялық зерттеу бойынша дәлелденді. Автордың ойынша, «моноқаланың» экономикасын құраушылары кәсіпорынның дамуы мен әлеуметтік қызметтерді жатқызуға болады.

- әр түрлі ғалымдардың анықтамасын зерттеп, автор моноқаланың әлеуметтік инфрақұрылымына әсер ететін факторларды топтастырған және мүмкін болатын тәуекелдер мен салдарын көрсеткен.

- автор салыстыру, топтастыру, типологизация сынды әртүрлі зерттеу әдістерін пайдалана отырып, моноқалалардың әлеуметтік инфрақұрылымын дамытудың кешенді бағалау әдістемесін және жалпы біріктілген индексін әзірлеген.

- әлеуметтік инфрақұрылымды қалыптастырудың экономикалық және еңбек алғышарттарын анықтайтын, ағымдағы жағдайын сипаттайтын, нысандарын қолжетімділігін бағалау мүмкін болатын сынды индикаторлар бойынша әлеуетін кешендік талдау жүргізді және моноқаланың әлеуметтік инфрақұрылымы дамуының бағыттарын анықтайтың алгоритімін ұсынған.

- автор әлеуметтік инфрақұрылым нысандарын біріктірудің құрылымдық-қызметтік сызбасын әзірлеген.

Жалпы алғанда, диссертацияның теориялық нәтижелері зерттеу жұмысының негізі болып табылады.

3. Ізденушінің диссертацияда тұжырымдаған әрбір нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделуі және шынайылық дәрежесі

Зерттеу барысында қол жеткізген ғылыми нәтижелер Қазақстан жағдайларына экономикалық сауатты бейімделген әлемдік тәжірибелі кең пайдаланумен және түйіндеумен негізделген. Нәтижелердің негізділігін талдау әдістері мен тәсілдерін, атап айтқанда, матрицалық тәсілдер, логикалық, статистикалық, сараптамалық, салыстырмалы және құрылымдық әдістерін кең ауқымды пайдалану растайды. Сонында, моноқалалардың әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту бағыттарын әзірлеу қол жеткізген нәтижелердің дұрыстығын дәлелдейді.

4. Ізденушінің диссертациясында тұжырымдалған әрбір нәтижесінің (қағидасының), тұжырымдары мен қорытындыларының жаңалық дәрежесі.

Диссертациялық зерттеуде алынған ғылыми нәтижелер айтарлықтай жаңалық дәрежесіне ие:

- Бірінші нәтиже – ішінара жаңа болып табылады, себебі ізденушінің жүргізген зерттеулерінен алынған нәтиже «Моноқалалар» ұғымының авторлық анықтамасы ұсынылған.

- Екінші нәтиже – жаңа болып табылады, себебі моноқалалардың әлеуметтік инфракұрылым нысандарын дамытуға әсер ететін факторлар жүйелендірілген.

- Үшінші нәтиже – жаңа болып табылады, себебі моноқаланың әлеуметтік инфракұрылымын дамытудың Жалпы біріктірілген индексін анықталған.

- Төртінші нәтиже – жаңа болып табылады, себебі ол ізденушінің жүргізген зерттеулерінен алынған нәтиже. Қарағанды облысы моноқалаларының әлеуметтік инфракұрылымын дамытудың сипатты үрдістерін анықтап, моноқалалардың әлеуметтік инфракұрылымы дамуының бағыттарын анықтау алгоритмі әзірленген.

- Бесінші нәтиже – жаңа болып табылады, себебі «Ақылды қала» жобасы шеңберінде әлеуметтік инфракұрылым нысандарын интеграциялау тетігі жасалған.

5. Алынған нәтижелердің ішкі бірлігінің бағалануы.

Зерттеу құрылымы шешу жолдары өзара тығыз байланысты үш мәселе топтамаларына бөлініп көрсетілген. Сонымен, зерттеу пәннің теориялық аспектілері Қазақстан моноқалаларының әлеуметтік инфракұрылымының іс жүзіндегі әрекеттер жағдайымен байытылған және қалаларды дамыту бағыттарын әзірлеуде ары қарай жүзеге асырылған. Зерттеудің ғылыми нәтижелері оның ішкі бірлігін анықтап отыр.

6. Алған нәтижелерінің тәжірибелік және теориялық маңыздылығы мен құндылығы.

Теориялық жалпылау автордың нақты келешектегі моноқалалардың әлеуметтік инфракұрылымын дамыту мәселелері жөніндегі көзқарасы ерекшеліктерін анықтады, ол аймақтық экономика теориясына қосылған үлес болып табылады.

Моноқалаларды әлеуметтік инфракұрылымын дамыту индикаторлар бойынша Жалпы біріктірілген индексінің есебін шешу, матрикалар құру аумақта жергілікті билік органдарының басқару және оңтайлы шешім қабылдау құралы болып табылады. Осылайша, ізденушінің зерттеу барысында қол жеткізген нәтижелері мен тұжырымдары, дәлелдері мен дәйектемелерінің ғылыми маңыздылығы жоғарғы деңгейде.

7. Диссертацияның негізгі қағидасының, нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануының жеткілікті толықтығына растама.

Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен қорытындылары отандық және шетелдік ғылыми басылымдарда 8 мақала түрінде жарияланған, соның ішінде: КР Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті бекіткен журналдарда - 4 мақала, халықаралық

конференциялардың материалдарында – 3, импакт-фактор «Скопус» базасына кіретін ғылыми базада – 1 мәқала.

8. Диссертация мазмұны және рәсімделуі бойынша кемшіліктер.

Диссертациялық жұмыс тұтас алғанда аяқталған және білікті орындалған жұмыс деп бағаланғанымен, жұмыста кейбір кемшіліктер орын алған:

1) Зерттеу жұмысында моноқаладағы әлеуметтік инфрақұрылым нысандарының қолжетімділігін бағалау мүмкін болатын индикаторларды оның жекелеген түрлерімен (түрлі әлеуметтік нысандармен) толықтыру керек еді;

2) Моноқалалардың қала құраушы кәсіпорындардың жұмысына тәуелділігін төмендету үшін, бағытталған іс-шаралар кешені толығымен қарастырылмаған;

3) кейбір редакциялық және стилистикалық кемшіліктер кездеседі.

Дегенмен, жалпы алғанда, жоғарыда анықталған кемшіліктер докторанттың диссертациялық жұмысындағы алынған жаңа ғылыми нәтижелердің маңыздылығын төмендетпейді. Жұмыс мемлекеттік тілде жоғары деңгейде орындалған және барлық қойылған мақсаттар қарастырылған.

9. Диссертацияның тиісті мамандық бейіні бойынша философия докторы (PhD), доктор ғылыми дәрежелерін беру қағидаларының талаптарына сәйкестігі.

Мухамедиева Гульзада Миналовнаның «Моноқалалардың әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту: факторлары, бағыттары, бағалау әдістері» тақырыбындағы докторлық диссертациясы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті біліктілік талаптарына сай орындалған және ұсынылған тұжырымдарының ғылыми негізде қорытындылануымен құнды болып есептеледі.

Диссертацияның осы айқындаушы белгілеріне сүйене отырып, «6D050600-Экономика» мамандығы бойынша Мухамедиева Гульзада Миналовна философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты.

Ресми рецензент:

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түрік университеті, Экономика
бағдарламасының профессоры, ә.ғ.д.

С.С. Ыдырыс

